

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.2.71](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.71)

УДК 339.9.012.23

О. М. Грибіненко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
НТУ «Дніпровська політехніка», м. Дніпро
ORCID: 0000-0001-6320-2775

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН СВІТУ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД

О. Нrybinenko
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Economic of Enterprises,
Dnipro University of Technology, Dnipro

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL TOOLS FOR ASSESSING THE ECONOMIC SECURITY LEVEL OF THE WORLD COUNTRIES: INTEGRATION APPROACH

У статті розглянуто сучасний науково-методичний інструментарій дослідження економічної безпеки, доведено доцільність використання інтеграційного підходу, що передбачає застосування методичного апарату багатовимірного оцінювання складових економічної безпеки. Доведено, що складність та суперечливість концепту економічної безпеки країн вимагає пошуку нових підходів щодо визначення її змістовного наповнення, розвитку методологічного апарату її оцінювання. Систематизовано існуючі методики оцінювання та аналізу рівня економічної безпеки. Запропоновано та описано авторську методику оцінювання економічної безпеки країн, яка включає запропонований інтегральний індекс безпеки, що враховує фактори регіональної ознаки та рівня соціально-економічного розвитку країн, використання якої дозволить встановлювати відмінності у системах забезпечення економічної безпеки країн із різним рівнем розвитку. Запропонована методика включає обґрунтування структури відповідного індексу міжнародної економічної безпеки, визначення способів нормування, обрання форми інтегрального розрахунок інтегральних оцінок та аналіз результатів. Ґрунтуючись на тому, що економічна безпека країни нерозривно пов'язана зі стійким розвитком національної економічної системи, обґрунтовано доцільність кореляції індикаторів економічної безпеки країн світу із цілями Концепції сталого розвитку ООН.

In the article the modern scientific and methodological tools for studying economic security are examined and the most common approaches are identified: the resource-functional approach, the reproductive approach, the value approach, the conceptual approach, the integrated approach, the system approach, the system- synergistic approach. The expediency of using the integration approach, which provides for the application of the methodological apparatus of multidimensional assessment of the components of economic security, is proved. It is shown that the complexity and inconsistency of the countries economic security concept requires the search for new approaches to

determine its content, the development of the methodological apparatus for its assessment. The existing methods for assessing and analyzing the level of economic security are systematized. An author's methodology for assessing the economic security of countries is proposed and described, that includes an integrated safety index that takes into account factors of regional characteristics and the socio-economic development level of countries, the use of which will allow to establish differences in the systems of ensuring countries economic security of with different development levels. The proposed methodology includes the corresponding index structure justification of international economic security based on the allocation components of different orders, the system formation of security indicators, the systematization of possible parameters regarding the nature of their impact on the economic security level and its components; determination of methods for normalizing individual parameters, which will ensure their reduction to a comparative form and allow aggregation to the corresponding structure of the final integral index; the appropriate form selection of an integral indicator and the significance assessment of the individual components of the sub-indices and the individual parameters included in them; conducting appropriate empirical calculations; analysis of the results. Based on the fact that the country's economic security is inextricably linked with the sustainable development of the national economic system, the feasibility of correlating the economic security indicators of the world countries with the goals of the UN Sustainable Development Concept is substantiated.

Ключові слова: економічна безпека країни; інтеграційний підхід; індекс міжнародної економічної безпеки; інтегральний індекс безпеки

Keywords: economic security of the country; integration approach; index of international economic security; integrated security index.

Постановка проблеми. Поглиблення інтеграційної взаємодії країн світу в умовах глобальних зрушень, посилення взаємозалежності між країнами потребують відповідних досліджень факторів, що впливають на формування та забезпечення економічної безпеки країн. Наукові пошуки та емпіричні дослідження формування та забезпечення економічної безпеки проводяться тривалий час [1, 2, 3, 4, 5]. Питання захисту національного ринку та національної безпеки розглядалися меркантилістів (Т.Ман, С.Фортрей, Ж.Б.Кольбер, Г.Скаруффі та ін.) крізь визначення впливу зовнішньої торгівлі на добробут нації, який є безпосередньо пов'язаним не тільки із станом військової безпеки, а й безпеки економічної. Класики економічної науки (А.Сміт, Д.Рікардо) звертали увагу на інструменти забезпечення стабільності ринків, узгодженості інтересів його суб'єктів, обґрунтовуючи, зменшення суспільного добробуту відбувається із зростанням непродуктивної праці, що, відповідним чином, впливає на зниження безпеки як виробника, так і країни в цілому. На особливу роль держави у забезпеченні стабільності шляхом відповідних засобів державного регулювання звертав увагу Дж.М.Кейнс. Неефективне державне регулювання ставить під загрозу безпеку країни, стан якої визначається рівнем розвитку інститутів у суспільстві, їхнім впливом на господарство (Т.Веблен, У.Мітчелл, Р.Коуз, Р.Нельсон, Л.Тевено, Д.Норт, Е.де Сото). Розвитку конкурентних відносин у суспільстві заважають неефективне законодавство, надмірна заорганізованість (бюрократизація) процесів, пов'язаних із реалізацією підприємницької ініціативи, що сприяє тінізації економіки.

Із розвитком міжнародних економічних відносин під впливом посилення глобальних викликів відбувається розширення фокусу досліджень сфери економічної безпеки від традиційних проблем до дослідження безпекових питань, пов'язаних із екологічною проблематикою, організаційною злочинністю, тероризмом, безпеки людини тощо. Із критичним переосмисленням традиційної концепції безпеки пов'язаний розвиток теорії секьютерізації, емансипації, інсекьютерізації, транснаціональних мереж, концепції нетрадиційної безпеки тощо [1, 2, 3, 4, 5].

Незважаючи на досить вагомий науковий доробок у дослідженні сучасного концепту безпеки, ця категорія й до сих пір є складною та суперечливою, особливої актуальності набуває дослідження існуючих підходів, що застосовуються для вивчення економічної безпеки країн та розробка на цій основі нового науково-методичного інструментарію оцінки рівня економічної безпеки країн світу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сучасні дослідження економічної безпеки ґрунтуються на використанні різноманітних підходів, дослідження яких дозволяє виділити найбільш поширені серед них: [6, 7, 8, 9, 10]:

ресурсно-функціональний підхід, що ґрунтується на визначенні ефективного розподілу та використання ресурсів для забезпечення стабільного стану та мінімізації негативного впливу загроз економічної безпеки та адаптації економічного функціонування до мінливого середовища [6, с.44-46]; [11, с. 93]; у дослідженні

економічної безпеки усі процеси, що відбуваються у соціально-економічній системі, розподіляються на відповідні групи із урахуванням їх функціонального впливу на безпеку;

відтворювальний підхід, згідно з яким дослідження економічної безпеки ґрунтується визначенні стабільності та стійкості економіки, визначенні можливостей економіки задовольняти суспільні потреби (держави та її громадян), самовдосконалюватись тощо, тобто мова йде про спроможність економіки до розширеного відтворення, яке забезпечує збалансований розвиток та відповідний рівень конкурентоспроможності країни [10].

ціннісний підхід, відповідно якому економічна безпека визначається через відсутність загроз для суспільства, які не дозволяють забезпечити йому захист та збереження відповідних цінностей [9], тобто безпека визначається як певний стан розвитку, при якому економіка забезпечується необхідними умовами, ресурсами тощо задля самовдосконалення та розвитку.

концептуальний підхід, відповідно до якого економічна безпека досліджується з точки зору впливу мікро- та макросередовища, можливості протидії негативним факторам впливу;

комплексний підхід, відповідно до якого економічна безпека визначається не тільки ефективним використанням ресурсів, а й визначає такий стан, що забезпечує сталий розвиток, запобігаючи внутрішнім та зовнішнім загрозам, комплексний підхід, передбачає нерозривність та взаємопов'язаність ресурсної, демографічної, екологічної, інформаційної та інших складових [8, с.29];

системний підхід, згідно з яким економічна безпека визначається з точки зору її концептуального наповнення та структури, що визначається відповідною ієрархією та системою функціональних зв'язків між усіма складовими (підсистемами) економічної безпеки, з огляду на те, що на кожному більш високому рівні системи управління безпекою мають формуватись відповідні засади забезпечення компонент і функціональних складників об'єкта економічної безпеки нижчого рівня [7, с.9,14].

системно-синергетичний підхід, згідно з яким економічна безпека розглядається як цілісна складна відкрита система із стійкими взаємозв'язками між підсистемами (елементами економічної безпеки), відповідно, дослідження економічної безпеки зосереджено на визначенні закономірностей самоорганізації і саморозвитку системи, синергетичних ефектів [12 с.157-158].

Формулювання мети статті. Метою даною роботи є розробка інтеграційного підходу дослідження економічної безпеки країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення сучасних підходів, що забезпечують дослідження економічної безпеки, дослідження теоретико-методологічних засад її визначення як стану, як системи і як процесу, у свою чергу, потребує відповідного виокремлення складових у визначенні відповідних складових економічної безпеки. Це дозволяє запропонувати інтеграційний підхід дослідження економічної безпеки, комплексне оцінювання якої має ґрунтуватися на врахуванні сукупності критеріїв оцінки (індикаторів безпеки). У зв'язку з цим, кількісна оцінка рівня економічної безпеки можлива на основі застосування методики багатовимірної оцінювання, результатом якої є конструювання відповідних інтегральних індексів безпеки.

Серед перших спроб реалізації методики оцінки та аналізу рівня економічної безпеки слід визначити роботи У. Мітчелла, що включали статистичне дослідження системи економічних показників, що характеризують дію різних чинників та економіко-математичне моделювання процесів зміни кон'юнктури (економічні барометри) [13], та У. Персонса (більш відомі як «Гарвардський барометр»), що включав оцінку за такими параметрами: барометр прибутків (облікові процентні ставки, індекси цін, курси акцій), барометр виробництва (надходження замовлень, постачання сировини і напівфабрикатів, обсяг виробництва, рівень зайнятості), барометр зовнішньої торгівлі, барометр збуту (відвантаження вироблених товарів, оптовий і роздрібний товарообіг), барометр кредиту (грошовий обіг, депозити) [14].

У сучасних дослідженнях використовуються різні індекси економічної безпеки. Так, Міжнародна організація праці застосовує Індекс соціально-економічної безпеки (ILO's Socio-Economic Security Programme), в структурі якого виокремлено 7 складових безпеки, що пов'язана з працею [15], а саме:

- безпека ринку праці (labour market security), що виражає адекватні можливості працевлаштування через гарантовану державою повну зайнятість;

- забезпечення зайнятості (employment security), що відображає рівень захисту від несанкціонованих звільнень, недотриманням законодавчих норм в сфері трудових відносин, відповідальність роботодавців за порушення норм тощо;

- безпека роботи (job security) – диференціація професій, толерантність до розмежувальних практик, бар'єри щодо розмежування навичок, кваліфікація роботи, обмежувальні практики, ремісничі профспілки тощо;

- безпека умов праці (work security), що характеризує високий рівень охорони праці через захист від нещасних випадків та захворювань на виробництві, через правила безпеки та гігієни праці, обмеження робочого часу для окремих працівників (наприклад, жінок) тощо;

- безпека відтворення вмінь (skill reproduction security) - широкі можливості здобути та зберегти навички за допомогою постійного навчання, підвищення кваліфікації тощо;

- забезпечення доходів (income security) – рівень соціального захисту через механізми мінімальної заробітної плати, індексації заробітної плати, всебічного соціального забезпечення, прогресивного оподаткування тощо;

- безпека представництва (representation security) - захист прав працівників через функціонування незалежних профспілок та об'єднання роботодавців.

Оцінка рівня економічної безпеки на рівні особистості проводиться місією з економічної безпеки Міжнародного комітету Червоного Хреста (mission of the ICRC's Economic Security) - ECOSEC Handbook: assessing economic security [16], відповідно до методики якого показник економічної безпеки складається з таких складових (компонентів безпеки): споживання продуктів харчування, виробництво продуктів харчування, дохід, умови життя, можливості установ та послуги, що ними надаються, для забезпечення діяльності населення.

З точки зору оцінки рівня стійкості існує багато різних комплексних індексів, що дозволяють порівнювати з урахуванням цілей аналізу оцінювати та ранжирувати країни з точки зору забезпечення засад стійкого розвитку. International Institute for Sustainable Development (IISD) проводить дослідження в цьому напрямку та акумулює результати досліджень в сфері побудови та розрахунку індексів стійкого розвитку (більше 600 підходів) [17].

Європейський індекс економічної стійкості (European economic sustainability index, EESI) використовується для оцінки стійкості розвитку економік країн ЄС [18]. Він складається з 6 параметрів (як одиничних, так і інтегральних): темп зростання ВВП, рівень заборгованості у відсотках до ВВП, рівень бюджетного дефіциту (профіциту), індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс сприйняття корупції, вартість витрат із соціального забезпечення (future cost of ageing).

Дослідження сучасного науково-методичного інструментарію оцінювання економічної безпеки країн дозволяє дійти висновку, що економічна безпека країни нерозривно пов'язана зі стійким розвитком національної економічної системи, оскільки у більшості підходів до її визначення економічна безпека виступає такою характеристикою економічної системи, що визначає її незалежність, стабільність та стійкість, здатність до динамічного та послідовного розвитку, захищеність та конкурентоздатність, спроможність протистояти різним загрозам. Відтак, індикатори економічної безпеки країн світу мають корелювати з цілями Концепції сталого розвитку ООН. Вирішити це завдання може пошук нових методик дослідження економічної безпеки. Авторська методика оцінювання економічної безпеки країн включає запропонований інтегральний індекс безпеки, що враховує фактори регіональної ознаки та рівня соціально-економічного розвитку країн, використання якої дозволить встановлювати відмінності у системах забезпечення економічної безпеки країн із різним рівнем розвитку.

Основними питаннями теоретико-методичного характеру, що мають бути досліджені та логічно обґрунтовані і які визначають сутність авторської методики оцінювання економічної безпеки країн, пропонуються наступні:

1. Обґрунтування структури відповідного індексу міжнародної економічної безпеки:

1.1. Виокремлення складових різного порядку (субіндексів або локальних індексів безпеки), встановлення якісно-логічних зв'язків між ними, визначення структурно-ієрархічних залежностей, обґрунтування доцільності виокремлення різних складових відповідно до сучасних тенденцій та закономірностей розвитку світового господарства.

1.2. Формування системи індикаторів безпеки (одиничних параметрів), що можна класифікувати та відповідним чином систематизувати з урахуванням виокремлених складових (субіндексів). Обґрунтування сутності кожного індикатора з позиції відображення безпекової компоненти розвитку країн (тобто з позиції незалежності, стійкості, стабільності, динамічності розвитку національних економік, їх захищеності та конкурентоспроможності, здатності протистояти загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища). Врахування можливості параметризації та кількісного виміру індикаторів у тому числі в певному періоді ретроспекції, що дозволить їх включити до розрахунку інтегрального індексу та його оцінку в динаміці з урахуванням наявних даних та міжнародних джерел статистичної інформації. У формуванні інтегрального показника можливі для застосування декілька варіантів [19, 20].

1.3. Систематизація можливих параметрів щодо характеру їх впливу на рівень економічної безпеки та її складових (субіндексів); можливостей виокремлення чи розрахунку нормативних (порогових, критичних, допустимих тощо) значень, що можуть бути застосовані в системі моніторингу загроз економічної безпеки та включені в відповідні механізми забезпечення достатнього рівня економічної безпеки країни; способу вираження чи представлення як статистичних величин (абсолютні, відносні, середні величини; індивідуальні чи комплексні показники тощо), що безпосередньо впливатиме на результати практичних розрахунків.

Одиничні параметри - показники слід вибирати виходячи з їх аналітичної обґрунтованості, вимірюваності, наявності у відповідних статистичних базах за достатньо великою вибіркою країн (рівень охоплення), відповідності до явища, що вимірюється (високої здатності виступати ідентифікатором рівня безпеки), та відносин один до одного. Можливості заміни показників (використання проксі-змінних) слід враховувати за випадком відсутності деяких показників в цілому або за великою кількістю об'єктів оцінки (країн)

2. *Визначення способів нормування одиничних параметрів, що забезпечить їх приведення до порівнювального вигляду та дозволить агрегувати до відповідної структури підсумкового інтегрального індексу.*

3. *Обрання відповідної форми інтегрального показника (агрегування одиничних параметрів) та проведення (за необхідності) оцінки вагомості окремих складових субіндексів та одиничних параметрів, що до них входять. Визначення способів агрегування та зважування. Структуру інтегрального показника економічної безпеки планується визначити наступними складовими (система індикаторів): економічна, соціальна та екологічна складова, кожна з яких враховує відповідні внутрішні та зовнішні індикатори, що узгоджені із цілями сталого розвитку ООН*

4. Проведення відповідних емпіричних розрахунків:

- 4.1. Формування вибірки країн, рівень економічної безпеки яких буде оцінюватися з попереднім групуванням з урахуванням двох факторів:
- регіональної ознаки (з метою подальшої можливості врахування та розрахунку регіональних індексів безпеки та виокремлення певних регіональних особливостей, трансформацій, динаміки тощо),
 - рівня соціально-економічного розвитку (з метою встановлення відмінностей у системах забезпечення економічної безпеки країн з різним рівнем розвитку),
- 4.2. Визначення періоду ретроспекції, за який можливо акумулювати відповідну статистичну інформацію та на якому проводитимуться відповідні розрахунки з подальшим аналізом.
- 4.3. Розрахунок інтегральних оцінок.

5. Аналіз отриманих результатів

- 5.1. Оцінка за групами країн, за окремими країнами;
- 5.2. Оцінка розподілів країн за рівнем економічної безпеки, розрахунок показників дескриптивної статистики та оцінка нерівномірності розвитку країн за відповідними інтегральними оцінками;
- 5.3. Встановлення кореляційних зв'язків між складовими та одиничними параметрами; визначення найбільш впливових індикаторів безпеки за кожною з груп;
- 5.4. Проведення факторного аналізу в аспектів взаємозв'язків інтегрального індексу безпеки з іншими показниками розвитку країн світу;
- 5.5. Візуалізація отриманих результатів.

Висновки. Таким чином, дослідження та систематизація сучасних підходів вивчення дослідження економічної безпеки, виявило, що найбільш поширеними підходами виступають: ресурсно-функціональний підхід (у дослідженні економічної безпеки усі процеси, що відбуваються у соціально-економічній системі, розподіляються на відповідні групи із урахуванням їх функціонального впливу що ґрунтується на визначенні ефективного розподілу та використання ресурсів), відтворювальний підхід (дослідження економічної безпеки ґрунтується визначенні стабільності та стійкості економіки, самовдосконалюватись тощо), ціннісний підхід (економічна безпека визначається як певний стан розвитку, при якому економіка забезпечується необхідними ресурсами задля самовдосконалення та розвитку), концептуальний підхід (економічна безпека досліджується з точки зору впливу мікро- та макросередовища, можливості протидії негативним факторам впливу), комплексний підхід (економічна безпека визначає такий стан, що забезпечує сталий розвиток, запобігаючи внутрішнім та зовнішнім загрозам), системний підхід (економічна безпека визначається відповідною ієрархією та системою функціональних зв'язків між усіма складовими (підсистемами) економічної безпеки), системно-синергетичний підхід (економічна безпека розглядається як цілісна складна відкрита система із стійкими взаємозв'язками між підсистемами).

Економічна безпека країни нерозривно пов'язана зі сталим розвитком національної економіки, що забезпечує її незалежність, стабільність та стійкість, відповідно, індикатори економічної безпеки країн світу мають корелювати з цілями Концепції сталого розвитку ООН.

Складність та суперечливість концепту економічної безпеки країн вимагає пошуку нових підходів щодо визначення її змістовного наповнення, у якості якого може бути запропоновано інтеграційний підхід дослідження економічної безпеки, що передбачає комплексне оцінювання, яке має ґрунтуватися на врахуванні сукупності критеріїв оцінки (індикаторів безпеки). Відповідно, запропонована кількісна оцінка рівня економічної безпеки на основі застосування методичного інструментарію багатовимірного оцінювання, результатом якої є конструювання відповідних інтегральних індексів безпеки, практична апробація яких визначає подальші напрями наукових розвідок автора.

Література.

1. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С.Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48с.
2. Никитенко П.Г. Экономическая безопасность: теория, методология, практика / П.Г. Никитенко, В.Г. Булавко – Институт экономики НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2009. – 394 с.
3. Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире / Э. Сото. – М.: Catallaxy, 1995. – 320с.
4. Кейнс Д.М. Общая теория занятости, процента и денег. / Д.М. Кейнс – М.: Гелиос АРВ. – 2007. – 960 с.
5. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки: пер. з англ. /Д. Норт; пер. з англ. під ред. І.Дзюби – К.: Основи, 2000. – 198с
6. Економічна безпека України: монографія/ [Федоренко В.Г., Грищенко І.М., Новікова О.Ф., Ольшанська О.В., Мельник А.О., Воронкова Т.С., Денисенко М.П., Фащевський М. І., Махія Р.А., Джинчарадзе Н.Г., Гайдюцький І. П., Борецька Н.П., Малютін О.К., Бреус С.В., Палиця С.В., Федоренко С.В., Грищенко А.І, Янковець Т.М., Шацька З.Я., ФокінаМезенцева К. В., Сидорчук О.Г., Кузнецова А. І., Пінчук Ю.Б., Пясківська М.С.]; за ред. В.Г. Федоренка, І.М. Грищенка, Т.Є. Воронкової – К. : ТОВ «ДКС центр», 2017. – 462 с.
7. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал 2008. – 386 с.
8. Пастернак-Таранушенко Г. А. «Економічна безпека держави. Статистику процесу забезпечення / Геннадій Адольфович Пастернак-Таранушенко ; за ред. Б. Кравченка. – К. : Кондор, 2002. – 302 с
9. Maul, H.W. (1984), *Energy, Minerals and Western Security* Baltimore, Johns Hopkins Univ. Press, USA

10. Жаліло Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я.А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: ВПЦ Київський ун-т, Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – Вип.26. – С. 24-27.
11. Амитан В.Н. Экономическая безопасность: понятие, концепция / В.Н. Амитан, А.Г. Амитан // Промітей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – Донецьк: Юго-Восток, 2000. – Вип.2 – 333 с
12. Маргасова В.Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління: Монографія. – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – 416 с.
13. Mitchell, W. C. (1951). What Happens During Business Cycles: A Progress Report. New York: National Bureau of Economic Research.
14. Warren M. Persons Measuring and Forecasting of General Business Conditions, 1922
15. ILO Economic security for a better world. - Geneva, International Labour Office, 2004. – 450 p.
16. ECOSEC Handbook: assessing economic security <https://shop.icrc.org/icrc/pdf/view/id/2765>
17. <https://www.iisd.org/>
18. https://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1127_eesi.pdf?doc_id=1104
19. Захарова О.В. Особливості оцінки рівня інтеграційної взаємодії країн та регіонів світу. *Вісник МДУ. Серія: Економіка*. Маріуполь: МДУ. 2015. Вип. 10. С. 95-103.
20. Bulatova O. Integration Processes and Global Region/ O. Bulatova, Y. Chentukov, I. Chentukov. - *Journal of European Economy*, Vol. 17, No 3, 2018, pp. 292–304.

References.

1. Vlasyuk, O.S. (2008), *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [Theory and Practice of Economic Security in the System of Economic Science], Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Nikitenko, P.G. and Bulavko, V.G. (2009), *Ekonomichna bezpeka: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Economic security: theory, methodology, practice], Law and Economics, Minsk, Belorussia.
3. Soto, E. (1995), *The other way. An invisible revolution in the third world.* [Inshyi shliakh. Nevydyma revoliutsiia v tretomu sviti], Catallaxy, Moscow, Russia.
4. Keynes, D.M. (2007), *The general theory of employment, interest and money.*[Obshchaia teoriia zaniatosty, protsenta y deneh], Helios ARV, Moscow, Russia.
5. North, D. (2000), *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, Institutional Change, and the Functioning of the Economy], Fundamentals, Kyiv, Ukraine.
6. Fedorenko, V.G. Grishchenko, I.M. and Novikova, O.F. (2017), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic Security of Ukraine], LLC "DKS Center", Kyiv, Ukraine.
7. Vasylysev, T.G. (2008), *Economic Security of Ukrainian Entrepreneurship: Strategy and Mechanisms for Strengthening* [Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia], Aral, Lviv, Ukraine.
8. Pasternak-Taranushenko G.A.(2002), *Ekonomichna bezpeka powers. Statics process security* [Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statyky protsesu zabezpechennia], Condor, Kyiv, Ukraine.
9. Maul, H.W. (1984), *Energy, Minerals and Western Security* Baltimore, Johns Hopkins Univ. Press, USA.
10. Zhalilo, Ya.A. (2001), “Economic security of the state, enterprises, individuals in an integrated society”, *Actual problems of international relations*, vol. 26, pp. 24-27.
11. Amitan, V.N. Amitan, A.G. (2000), “Economic security: concept, concept”, *Promitey: regional collection of scientific works on economics*, vol. 2.
12. Margasova, V.G.(2014), *Systema zabezpechennia stiikosti natsionalnoi ekonomiky ta yii bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia* [The system of security of national economy and safety: theory, methodology, management practice], Desna Polygraph, Chernihiv, Ukraine.
13. Mitchell, W. C. (1951), *What Happens During Business Cycles: A Progress Report*, National Bureau of Economic Research, New York, USA.
14. Warren M. (1922), *Persons Measuring and Forecasting of General Business Conditions*, American institute of finance, USA.
15. ILO (2004), *Economic security for a better world*, International Labour Office, Geneva.
16. ICRC (2018), “ECOSEC Handbook: assessing economic security”, available at: <https://shop.icrc.org/icrc/pdf/view/id/2765> (Accessed 25 Jan 2020).
17. The International Institute for Sustainable Development (IISD) (2020), available at: <https://www.iisd.org> (Accessed 25 Jan 2020).
18. The European Policy Centre (EPC) (2020), available at: https://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1127_eesi.pdf?doc_id=1104 (Accessed 25 Jan 2020).
19. Zakharaova, O.V. (2015), “Peculiarities of assessing the integration and integration of the country and the region”, *Newsletter MDU. Seriya: Economy*, vol. 10, pp. 95-103.
20. Bulatova, O. Chentukov, Y. and Chentukov, I. (2018), “Integration Processes and Global Region”, *Journal of European Economy*, Vol. 17, No 3, pp. 292–304.